

О.Д. КОСТЕВИЧ

Фінансовий потенціал підприємства та його оцінювання: методологічний аспект

The article is aimed to research scientific and theoretical problems estimation of financial potential enterprise. In the article exposed key approaches and principles of estimation financial potential enterprise, research the system of indexes, characterizing financial potential. On the basis of research offered the integrated method estimation level of financial potential enterprise.

Постановка проблеми. Дослідження свідчать, що для забезпечення сталого зростання та постійного нарощування ринкової вартості підприємства важливою є мобілізація внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів і спрямування їх в найперспективніші проекти його розвитку. У цьому контексті перед вітчизняними підприємствами постає першочергове завдання формування потужного фінансового потенціалу, що має стати саме тим фундаментом, на якому базуватиметься подальший розвиток підприємства. Відправним моментом в процесі ефективного управління розвитком фінансового потенціалу підприємства є його оцінювання, що передбачає виділення системи показників, які комплексно характеризують стан фінансового потенціалу підприємства.

Перехід до ринкових відносин українських підприємств легкої промисловості тісно пов'язаний з тим, що, одержавши право на самостійне ведення фінансово-господарської діяльності, перед більшістю з них уперше постає проблема оцінювання фінансового потенціалу. Не менш складним є завдання діагностики фінансової стійкості підприємств легкої промисловості: чи має воно необхідну кількість коштів, щоб відповідати за своїми зобов'язаннями; як швидко кошти, вкладені в активи, перетворюються в реальні гроші; наскільки ефективно використовується майно тощо. Будь-яке аналітичне завдання, що стосується фінансового потенціалу підприємства, певною мірою торкається як його прибутковості, так і ліквідності, проте, на певному етапі діагностики, у певних ситуаціях, за конкретних обставин для підприємства найактуальнішим може виявитися той чи інший аспект його фінансового потенціалу, який, у свою чергу, характеризують відповідні групи показників. Зокрема, до однієї з груп показників фінансового потенціалу належать ті, що пов'язані із забезпеченням та ефективним використанням фінансових ресурсів підприємства. Інша група показників пов'язана з аналізом ефективності структури капіталу за джерелами формування і за його напрямками вкладання в активи. Ще одна група показників пов'язана з аналізом рівня фінансової стійкості та стабільності функціонування підприємства. В кінцевому рахунку основними завданнями аналізу фінансового потенціалу підприємства є загальне оцінювання надійності фінансового стану; оцінювання забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами в обсязі, достатньому для досягнення його цілей; оцінювання ефективності та результативності використання фінансових ресурсів підприємства та здатності їх до розширеного відтворення; виявлення резервів поліпшення стану фінансового потенціалу підприємства та розроблення заходів щодо ефективного використання виявлених резервів і контроль за виконанням їх.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблемам оцінювання фінансового потенціалу підприємства присвятили свої роботи провідні вітчизняні та закордонні дослідники: В. Бикова, І.Бланк, В. Ковальов, Л. Лігоненко, І. Марченко, П. Сухарев, С. Шабінська, П. Фомін та інші. В цих роботах розглядається сутність економічної категорії «фінансовий потенціал»; досліджуються групі та одиничні показники, які характеризують фінансовий потенціал підприємства, його фінансовий стан та результативність фінансово-господарської діяльності; наведено методи та механізми їх оцінювання; досліджується вплив окремих показників на загальний рівень фінансового потенціалу підприємства.

Виявлення нерозв'язаних проблем. Дослідження публікацій з проблеми оцінювання фінансового потенціалу виявило її недостатнє теоретичне обґрунтування на рівні підприємства, оскільки переважно більшість досліджень з даної проблематики присвячено оцінюванню та аналізу окремих сторін фінансово-господарської діяльності підприємства, діагностиці надійності та стабільності його фінансово-майнового стану. Водночас у сучасній науковій літературі питання розроблення комплексних інтегрованих методик оцінювання фінансового потенціалу підприємств з урахуванням його складної внутрішньої структури залишаються малодослідженими.

Мета статті. Основна мета полягає у розробленні на основі здійсненого дослідження системи показників та методів оцінювання фінансового потенціалу підприємства комплексної інтегрованої моделі оцінювання фінансового потенціалу, що враховує його складну внутрішню структуру.

Виклад основного матеріалу. Здійснені дослідження свідчать, що фінансовий потенціал виступає вагомим компонентом економічного потенціалу підприємства, відповідно до чого цілі, завдання, методи та процедури оцінювання фінансового потенціалу мають бути узгоджені з аналогічними елементами оцінювання економічного потенціалу. Широко розповсюдженим методом оцінювання економічного потенціалу підприємства, який передбачає врахування його фінансового потенціалу, є графоаналітичний метод оцінювання «Квадрат потенціалу», в якому окрему вагому роль відведено саме фінансовому потенціалу. У даному методі виділяють такі чотири складові потенціалу підприємства – виробництво, розподіл та збут продукції (виробничо-збутовий потенціал); організаційна структура та менеджмент (управлінський потенціал); маркетинговий потенціал та фінансовий потенціал [7]. Метод дає змогу системно встановити кількісні та якісні зв'язки між окремими елементами потенціалу, рівень його розвитку та конкурентоспроможності й на основі отриманих даних своєчасно обґрунтувати та реалізувати управлінські рішення щодо підвищення ефективності функціонування підприємства.

Подальше дослідження теоретико-методологічних підходів до оцінювання фінансового потенціалу вимагає з'ясування часткових показників та критеріїв, що є індикаторами власне фінансового потенціалу. В роботі [2] підкреслюється, що фінансова сторона діяльності підприємства має важливе значення, тому аналіз і діагностика фінансового потенціалу та його ефективне використання є невід'ємною частиною економічного аналізу.

Аналіз публікацій показав, що на даний момент немає єдиної методики аналізу і діагностики фінансового потенціалу підприємства, тому було проведено аналіз декількох пропонованих методик. Так, в роботі С.А.Шабінської пропонується така послідовність у процесі оцінювання та аналізу фінансового потенціалу [9]:

1. *Визначення інформаційної бази для оцінювання фінансового потенціалу* (як головне джерело інформації для оцінювання виступає фінансова звітність підприємства).

2. *Здійснення розрахунків та аналіз основних фінансових показників підприємства:* прибутковості, ліквідності, стійкості, платоспроможності тощо.

3. *Порівняння отриманих результатів з даними минулого періоду* (ретроспективний аналіз) *або інших підприємств* (порівняльний аналіз).

На погляд автора статті, в роботі С.А.Шабінської подано досить спрощений підхід до оцінювання фінансового потенціалу підприємства, який за суттю є різновидом методів оцінювання фінансово-майнового стану підприємства. Більш розширений алгоритм оцінювання фінансового потенціалу підприємства подано в роботі П.А.Фоміна, який загалом складається з чотирьох ітерацій [8]:

І. На першому етапі відбувається визначення рівнів фінансового потенціалу та їхніх характеристик. Загалом автор пропонує розглядати три рівні фінансового потенціалу (*високий, середній, низький*), при цьому в основі їх визначення лежать два параметри – *прибутковість підприємства та його фінансова стабільність*.

Відповідно до виділених характеристик фінансового потенціалу підприємства можна зазначити, що даний автор фінансовий потенціал підприємства розглядає як функцію двох змінних – *результативності фінансово-господарської діяльності та надійності його фінансового стану*.

II. На другому етапі провадиться оцінювання фінансового потенціалу за фінансовими показниками завдяки експрес-аналізу показників *ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства*.

III. На третьому етапі передбачається здійснення оцінювання фінансового потенціалу підприємства за критерієм можливості залучення додаткового капіталу для фінансування інвестиційної та операційної діяльності. Можливість забезпечення реалізації найефективніших форм вкладення капіталу, спрямованих на розширення потенціалу підприємства, залежить від інвестиційної привабливості підприємства, а тому згідно із розглянутою авторською методикою, на даному етапі передбачено проведення оцінювання інвестиційної привабливості підприємства. Цілком погоджуємось із думкою більшості економістів та фінансистів щодо того, що з урахуванням широкого різноманіття фінансових процесів, багатовекторності фінансових показників та наявності суттєвих відмінностей у рівні їхнього оцінювання залежно від особи, що ухвалює фінансове рішення, найоптимальнішим буде інтегральне рейтингове оцінювання інвестиційної привабливості.

IV. На четвертому етапі провадять оцінювання фінансового потенціалу за критерієм побудови на підприємстві ефективної системи управління фінансами. Під вказаною системою автор методики розуміє технологію складання скоординованого за всіма підрозділами або функціями плану роботи підприємства, який базується на комплексному аналізі прогнозів зміни зовнішніх і внутрішніх параметрів та одержанні за допомогою розрахунків економічних і фінансових індикаторів діяльності підприємства. Крім того, вагомим елементом ефективної системи управління фінансами підприємства є наявність механізмів оперативного управління, які забезпечують розв'язання виникаючих проблем і досягнення поставлених цілей (обсягів виробництва, прибутків, інвестицій) з мінімальними відхиленнями (не більше 20 %).

Автор рекомендує застосовувати експертний метод оцінювання зазначеного критерію, при цьому виділяють три рівні оцінювання фінансового потенціалу – *високий* (наявність на підприємстві системи бюджетного планування), *середній* (наявність на підприємстві системи планових звітів) та *низький* (наявність на підприємстві лише системи планування коефіцієнтним методом) [8].

В роботі І.С.Марченко зазначено, що оцінювання фінансового потенціалу підприємства включає у себе аналіз динаміки джерел формування власного і позикового капіталу, динаміки оборотності капіталу; визначення показників, що характеризують ліквідність, платоспроможність і фінансову стійкість підприємств; оцінювання потенціалу стійкого розвитку та аналіз динаміки рентабельності, аналіз основних первинних і вторинних показників економічного потенціалу [5].

В роботі В.Г.Бикової подано комплексну методикою оцінювання фінансового потенціалу підприємства, що складається з трьох головних блоків показників – *прибутковості, ділової активності та якості фінансово-майнового стану підприємства*, які під час подальшого аналізу деталізуються в окремі фінансові показники (табл 1).

Зазначимо, що у більшості авторів питання оцінювання фінансового потенціалу підприємств загалом тотожні оцінюванню його фінансового стану. Так, подана в роботі Л.О.Лігоненко методика оцінювання фінансового потенціалу підприємства загалом складається з п'яти основних груп показників – *фінансових результатів діяльності підприємства; ліквідності; ділової активності; платоспроможності* (фінансової стійкості) та *рентабельності* [4].

Здійснене дослідження підходить до оцінювання фінансового потенціалу підприємства довели, що на даний момент в літературі відсутні узгоджені методи та моделі його визначення та оцінювання, проте переважна більшість методів зводиться за суттю до оцінювання фінансово-майнового стану підприємства та ефективності фінансово-господарської діяльності. На погляд автора статті, в таких підходах простежується обмежене розуміння сутності фінансового потенціалу підприємства, а тому запропоновані у більшості джерел методики не дають змоги в повному обсязі та найбільш об'єктивно оцінити його. Виходячи з виявлених прогалин у методології оцінювання фінансового потенціалу підприємства,

можна рекомендувати власний підхід до його визначення. В основі запропонованої авторською методикою оцінювання фінансового потенціалу підприємства лежить теза про те, що фінансовий потенціал є результатом дії чотирьох ключових груп параметрів:

$$FP = f (FS, RP, EF, IP), \quad (3),$$

де: *FP* – фінансовий потенціал підприємства; *FS* – фінансовий стан підприємства (загальний рівень фінансової стійкості, ліквідність та платоспроможність підприємства, ділова активність, ефективність використання активів, капіталу тощо);

RP – ресурсний фінансовий потенціал, що характеризує наявність та якість фінансових ресурсів підприємства, при цьому не лише власних, а й позикових (обсяги та динаміка активів, власного капіталу, основних засобів, оборотних активів, чистого робочого, динаміка загального обсягу фінансових ресурсів підприємства);

EF – ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства (прибутковість реалізації, прибутковість активів, власного капіталу, рентабельність операційної діяльності, оборотність активів та ін.);

ТАБЛИЦЯ 1 – Ієрархія системи показників фінансового потенціалу підприємства (складено автором статті за даними [1])

	Блочні показники		Одиничні показники
	I рівня	II рівня	
КОМПЛЕКСНИЙ ПОКАЗНИК ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ	Блок показників прибутковості	Блок показників взаємозв'язку фінансових результатів	Співвідношення між частковими показниками фінансових результатів (валовий прибуток, прибуток від операційної діяльності, прибуток від звичайної діяльності до оподаткування, прибуток від звичайної діяльності, чистий прибуток)
		Блок показників прибутковості активів	Прибутковість укрупнених груп активів (сукупні активи, необоротні активи, оборотні активи, запаси, дебіторська заборгованість, грошові кошти та поточні інвестиції, власний оборотний капітал), розрахована за частковими показниками фінансових результатів
		Блок взаємозв'язку фінансових результатів із джерелами коштів	Прибутковість укрупнених груп капіталу, розрахована за частковими показниками фінансових результатів
	Блок показників ділової активності	Блок показників ефективності використання активів	Оборотність укрупнених груп активів за чистим доходом від реалізації
		Блок показників віддачі джерел коштів	Оборотність укрупнених груп капіталу (сукупний капітал, власний капітал, сукупні зобов'язання, довгостроковий позиковий капітал, поточні зобов'язання, кредиторська заборгованість)
	Блок показників якості майнового стану	Блок показників якості структури активів	Співвідношення між укрупненими групами активів
		Блок показників взаємозв'язку активу та пасиву	Співвідношення між укрупненими групами активів та капіталу
		Блок показників якості структури пасивів	Співвідношення між укрупненими групами пасивів

IP – інвестиційний потенціал, що характеризує наявність можливостей та ефективність здійснення інвестиційного розвитку підприємства. Дана компонента фінансового потенціалу підприємства складається з таких показників як нетто-результат експлуатації інвестицій (НРЕІ), додаткова економічна вартість (EVA), економічна рентабельність активів (EP), динаміка інвестиційних вкладень підприємства (I), середній термін повернення інвестиційних вкладень (T), середня норма прибутковості реалізовуваних інвестиційних проектів (IRR).

В роботах [1,7] показано, що вагомою компонентою фінансового потенціалу підприємства виступає інвестиційна складова. Дослідження стану розвитку інвестиційної складової фінансового потенціалу підприємств легкої промисловості в Україні доводять, що з даного погляду ситуація у галузі характеризується несприятливими тенденціями, що зумовлює недостатню інвестиційну привабливість підприємств.

Так, однією з причин скорочення реальних обсягів випуску продукції галузі є скорочення інвестиційних вливань у підприємства на тлі високого рівня зношеності використовуваних у галузі основних засобів, що скорочує інвестиційний та виробничий потенціал підприємств легкої промисловості, призводить до погіршення їхнього фінансово-майнового стану та зниження фінансового потенціалу. На діаграмі подано інформацію щодо питомої ваги інвестицій в основний капітал

підприємств легкої промисловості в загальному обсязі інвестицій в українську промисловість та динаміки рівня зношеності основних засобів, що використовуються на підприємствах галузі. Аналіз статистичних даних дає змогу виявити протилежні тенденції у динаміці питомої ваги інвестицій та рівні зношеності основних засобів на підприємствах легкої промисловості України. Так, протягом 2004–2008 рр. питома вага інвестицій у цю галузь в загальній структурі інвестованого в українську промисловість капіталу скоротилась з 1,4 до 0,8%, і нині частка інвестицій у легку промисловість нижча, ніж частка випуску продукції галузі у загальному обсязі промислової продукції в Україні (0,89% за 2008 р.).

На тлі тенденцій щодо скорочення обсягів інвестицій у легку промисловість погіршилась матеріально-технічна база виробництва у галузі, представлена основними засобами: якщо в 2004р. рівень зношеності використовуваних основних засобів становив 55,3%, то в 2008 р. він досяг рівня 65,3%.

Таким чином, здійснене дослідження дає можливість дійти висновку, що загалом розвиток підприємств легкої промисловості України характеризується несприятливими тенденціями, внаслідок чого їхній фінансово-майновий стан є нестабільним. Дані факти зумовлюють необхідність розроблення на підприємствах галузі відповідних фінансових стратегій, спрямованих на забезпечення стійкої життєдіяльності підприємств за сучасних умов, покращення фінансового стану та, як наслідок, – на підвищення фінансового потенціалу.

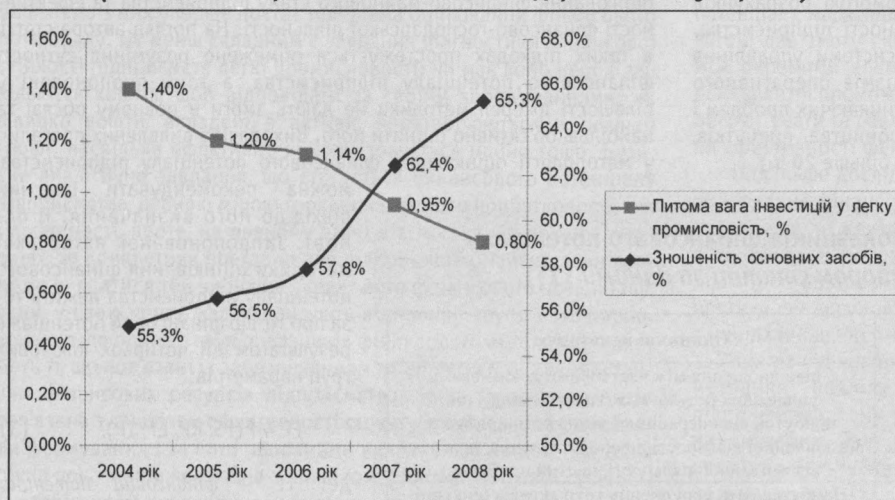
Залежно від стабільності фінансового стану підприємства та наявності у нього фінансового та ринкового потенціалу можна ідентифікувати чотири групи підприємств, до яких слід застосовувати диференційовані антикризові стратегії (табл. 2):

Група № 1 – найбільш надійні та стабільні підприємства легкої промисловості, що мають добрий фінансовий стан та достатні ресурси та ринковий потенціал. Щодо даної групи підприємств слід застосувати стратегії розвитку, що можуть полягати в освоєнні нових ринків та напрямків діяльності, реалізації стратегій горизонтальної чи вертикальної інтеграції з метою зміцнення свого економічного та фінансового потенціалу.

Група № 2 – підприємства, які мають достатньо стабільний фінансовий стан, проте є проблеми з ринковим та фінансовим потенціалом. Для даної групи підприємств доцільно застосувати антикризові стратегії, спрямовані на розвиток їхнього потенціалу: це можуть бути стратегії технічного переозброєння (якщо є проблеми з виробничо-технічною базою), стратегії активного маркетингу (з метою розширення меж та горизонтів ринку), стратегії підвищення якості та конкурентоспроможності продукції.

Група № 3 – підприємства, які мають значні ринкові перспективи, проте мають труднощі фінансового плану і фінансовий стан цих підприємств незадовільний. Щодо підприємств слід застосувати програми антикризових заходів, спрямовані на поліпшення фінансового стану (оптимізація грошових потоків, реструктуризація боргованості, оптимізація поточних витрат тощо).

Питома вага інвестицій в легку промисловість та рівень зношеності основних засобів на підприємствах галузі, %
(складено автором статті за даними Держкомстату України)

ТАБЛИЦЯ 2 – Матриця фінансових стратегій для підприємств легкої промисловості (запропонована автором статті)

Фінансовий стан підприємства	Стабільний	Група № 1: стратегія вертикальної інтеграції та створення холдингів	Група № 2: стратегія технічного переозброєння та оновлення виробничої бази
	Нестабільний	Група № 3: коопераційні стратегії участі в технологічному ланцюгу вертикально-інтегрованих структур	Група № 4: стратегія ліквідації через банкрутство
		Високий	Низький
		Фінансовий та ринковий потенціал	

Група № 4 – найпроблемніші підприємства, які мають слабкий фінансовий та ринковий потенціал і незадовільний фінансовий стан. Щодо даних підприємств в кожному разі має бути застосований індивідуальний підхід, проте вибір стратегій загалом проходить з такого списку: стратегія ліквідації, стратегія скорочення (дробління підприємства і продаж непрофільних видів бізнесу частками), стратегія поглинання з боку більших компаній.

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження підходів до оцінювання фінансового потенціалу підприємства довело, що на даний момент в літературі відсутні узгоджені методи та моделі його визначення та оцінювання, проте переважна більшість методів зводиться за суттю до оцінювання фінансово-майнового стану підприємства та ефективності фінансово-господарської діяльності. Виходячи з виявлених прогалин у методології оцінювання фінансового потенціалу підприємства, рекомендуємо власний підхід до його визначення. В основі запропонованої авторської методики оцінювання фінансового потенціалу підприємства лежить теза про те, що фінансовий потенціал є наслідком дії чотирьох ключових груп параметрів – FS (фінансовий стан підприємства), RP (ресурсний фінансовий потенціал), EF (ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства) та IP (інвестиційний потенціал, що характеризує наявність можливостей і ефективність здійснення інвестиційного розвитку підприємства).

Проведене дослідження показників фінансово-майнового стану підприємств вітчизняної легкої промисловості дало змогу виявити низку негативних тенденцій, передусім таких, як уповільнення обсягів реального випуску продукції галузі, скорочення питомої ваги інвестицій на тлі збільшення зношеності основних засобів за незбалансованої структури інвестиційних вкладень.

Як наслідок, протягом останніх років спостерігається негативний сукупний фінансовий результат операційної діяльності підприємств галузі, на дуже високому рівні залишається питома вага збиткових підприємств легкої промисловості (37,2% в 2008 р.), а сукупний збиток операційної діяльності підприємств галузі за 2008 р. становив 984,5 млн. грн.

Здійснені дослідження засвідчили, що нинішня інвестиційна політика підприємств легкої промисловості не забезпечує відповідне розширене відтворення техніко-технологічної бази, що в кінцевому рахунку призводить до поступової втрати підприємствами галузі фінансово-виробничого потенціалу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бикова В. Г. *Оцінка та управління фінансово-економічним потенціалом підприємств загальнодержавного значення: монографія.* – Д. : Наука і освіта, 2008. – 180 с.
2. Бланк І.О. *Фінансовий менеджмент : навч. посіб.* / І.О.Бланк. – К.: Ельга, 2008. – 722 с.
3. Ковалев В.В. *Финансовый анализ: методы и процедуры.* – М.: Финансы и статистика, 2008. – 612 с.
4. Лігоненко Л.О. *Фінанси підприємства: Опор. конспект лекцій для студентів баз. освіти з економіки / Київ. держ. торг.-екон. ун-т.* – К., 2005. – 119с.
5. Марченко І.С. *Рейтингова оцінка економічного потенціалу підприємств важкого машинобудування. [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://ev.nuos.edu.ua/content/reitingova-otsinka-ekonomichnogo-potentsialu-pidpriemstv-vazhkgomashinobuduvannya-mikolaiv>
6. Сухарев П.М. *Системний підхід до визначення сутності фінансового потенціалу підприємства / П.М. Сухарев, О.О. Батлукова // Торгівля і ринок України: Темат. зб. наук. пр.* – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. ? Вип. 19, т. 2. – С. 110-115.
7. Федонін О. С. *Потенціал підприємства: формування та оцінка.* : Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. / Федонін О.С., Ретіна І.М., Олексюк О.І.; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2005. – 261 с
8. Фомин П.А., Старовойтов М.К. *Особенности оценки потенциала промышленных предприятий. [Електронний ресурс].* – Режим доступу http://www.cfin.ru/management/manufact/manufact_potential.shtml
9. Шабінська С. А. *Фінанси : посібник.* / С.А.Шабінська; М-во аграр. політики України, Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В.Докучаєва. – Х.: Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В.Докучаєва, 2008. – 152 с.

Одержано 17.05.2010